ובלבד שלא יצא חוץ לתחום [א]אם אינו יכול להבליעו בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום ר' מאיר שמעתי שמקדרין בהרים: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא [1]ארך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים אמרה תורה בחבל של חמשים אמה מדוד [ב]האי מיבעי ליה [ג]ליטול חמשים ולסבב חמשים א"כ לימא קרא חמשים חמשים מאי חמשים בחמשים שמעת מינה תרתי: לא פחות ולא יותר: תנא לא פחות מפני שמרבה ולא יותר מפני שממעט א"ר [ד]אסי אין מודדין אלא בחבל של אפסקימא מאי [ה]אפסקימא א"ר אבא נרגילא מאי נרגילא א"ר יעקב דיקלא דחד נברא איכא דאמרי מאי אפסקימא רבי אבא אמר נרגילא רבי יעקב אמר דיקלא דחד נברא תניא אמר רבי יהושע בן חנניא אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל אבל מה נעשה שהרי אמרה תורה [2]ובידו חבל מדה והכתיב [3]וביד האיש קנה המדה ההוא לתרעי תני רב יוסף שלשה חבלים הם של [ו]מגג של נצר ושל פשתן של מגג לפרה [ז]דתנן [א]כפתוה בחבל המגג ונתנוה על גב מערכתה של נצרים לסוטה [ח]דתנן [ב]ואח"כ מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה [ג]של פשתן למדידה: היה מודד והגיע: מדתני חוזר למידתו מכלל דאם אינו יכול להבליעו הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו וצופה כנגד מידתו וחוזר תנינא להא דתנו רבנן [ט][ד]היה מודד והגיע המידה לגיא אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מבליעו ואם לאו הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו וצופה וחוזר למידתו אם היה גיא מעוקם מקדיר ועולה מקדיר ויורד [י]הגיע לכותל אין אומרים יקוב הכותל אלא אומדו והולך לו והא אנן תנן מבליעו וחוזר למידתו התם ניחא תשמישתא הכא לא ניחא תשמישתא אמר רב יהודה [א] אמר שמואל [ה]לא שנו אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל

ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. שאם היה רחבו של גיא כנגד העיר יוצא חוץ לתחום וזה הלך והבליעו שלא כנגד העיר ומודד משפתו ולהלן לא ימדוד אלא עד כדי השלמת התחומין וצופה כנגד מקום שמדתו כלה כנגד העיר בתוך הגיא ויציין סימני התחום אבל לא ימדוד וילך חוץ לתחום עד כנגד מקום תכלית שפת הגיא שכנגד העיר לידע כמה אמות יצא וכמנין אותן אמות יחזור ויכנס לתוך הגיא ויציין משום גזירה שהרואה אותו מודד והולך שם יאמר שמידת התחומין ע"כ. ל"א שלא יצא חוץ לתחום אם היה ארוך וראשיו יוצאין חוץ לתחומי העיר ואין יכול להבליעו בחבל כנגד התחומין מפני רחבו ויכול להבליעו שלא כנגד התחומין לא יצא להבליעו שם גזירה שמא יאמרו מדת תחומין של צידי העיר באה לכאן: **בזו א"ר דוסתאי בר' ינאי.** בזו למעוטי ערי מקלט ועגלה ערופה דאין מקדרין כאן כדמפרש בגמ' [ע"ב]: **מקדרין.** נוקבין. רואין כאלו נוקבין אותן ומודדין דרך הנקב למעט מדת מדרונו כדאמר בגמ' [שם] שמודדין אותו בחבל של ד"א והתחתון מניח את החבל כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו ומתמעט מדרונו של כל ד"א חצי קומת אדם: **גמ' מפני שמרבה.** כשהחבל קצר יכול למותחו ומאריך המדה והתורה אמרה בחבל של נ' אמה ימדוד: **מפני שממעט.** שכובדו מכפילו ומתקצר באמצעיתו: **נרגלא.** סיב שגדל ומתגלגל סביב הדקל כעין וודיל"א של גפנים: **ובידו חבל מדה.** במשכן של יחזקאל: **וביד האיש קנה המדה.** במשכן של יחזקאל: **לתרעי.** למדוד רוחב השערים: **מגג.** יונ"ק בלע"ז. לפי שאינה מקבלת טומאה שיהו כל מעשה פרה בטהרה: **נצרים.** ערבה קלופה. ל"א נורי דקל והוא סיב. הך דרב יוסף פליגא אדרב אסי: **הולך למקום כו'.** כדפירשתי לעיל(י): **ואם היה גיא מעוקם.** שהיה מדרונו משופע ונוח להילוך מקדר ועולה כדפירשתי(כ) תחתון כנגד לבו כו' כך שמעתי וקשה לי בה לקמן. ובתוספתא [פ"ד ה"ג] ה"ג ואם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו מקדר וכו' וה"ק אם היה גיא מתעקם והולך וסובב את העיר וכשהוא מודד תחום מערב אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה ברוח מערבית עד שהוא מתעקס לצפון הוא מתחיל להשוות אותה הבלעה אינה מועלת למדת תחום מערב ומקדר ועולה: **בדניחא תשמישתיה.** נוח להילוך קצת כגון מתלקט עשרה מתוך ארבע התם קתני מבליעו אם יכול ואם לאו מקדר: **הכא.** בכותל זקוף יותר מדאי דכיון דלא חזי להילוך אין גובה שיפועו עולה למדת התחום: **לא שנו.** דמקדר אלא דניחא תשמישתיה שמעוקם כל כך שאין חוט המשקולת יורד כנגדו שכשמניח חוט משקולת הבנאים אצל שפתו והיא יורדת לעומקו מנקפת בשיפועו ומעכבת המדרון מלירד כנגדו אלא מרחיקו מלמטה. כנגדו משמע מכוון ולקמן [ע"ב] מפרש דעד ד' אמות קרי ליה יורד כנגדו שירחיק השיפוע את המשקולת לקרקעיתו ד"א מכנגד שפתו העליונה:

אבל

ובידו חבל מדה. פ"ה במשכן של יחזקאל (ל)ור"ח כתב דההוא בספר זכריה אבל וביד האיש קנה המדה הוא ביחזקאל: **ההוא** בדתרעי. וההוא דכתיב מדד את רוח הקדים חמש מאות קנים בקנה המדה סביב וכן כתיב בד' רוחות מפרש ר"י דבחבל מדה היו מודדין ה' מאות קנים: **בחבל** המגג. אע"ג דשום חבל אינו מקבל טומאה דבעינן טווי וארוג כדאמר בפ' במה אשה (שבת דף סד.) משום מעלה דפרה בעי' ממין שאין מקבל טומאה: (מ)**הגיע** להר מבליעו. וא"ת אמאי לא קייל להו בהדי הדדי הגיע להר או לגדר מבליעו וי"ל משום סיפא דתני שמעתי שמקדרין בהרים לכך תני הר בפני עצמו אע"ג דקידור שייך נמי בגיא וגדר ואם נאמר דגיא וגדר שוין לגמרי והר חלוק קצת מהן הוה ניחא: **ובלבד** שלא יצא חוץ לתחום. רש"י פירש בלשון ראשון שאם היה רחבו של גיא כנגד העיר יוצא חוץ לתחום והולך להבליעו שלא כנגד העיר לא ימדוד וילך חוץ לתחום עד כנגד תכלית שפת הגיא שכנגד העיר וכמנין אמות שילך יחזור ויכנס לתוך הגיא ויציין שלא יאמרו מידת תחומין באה לכאן כדמפרש בגמ' (לקמן:) ואין נראה דבלאו הכי אי אפשר למדוד בענין זה שאם יחזור לתוך גיא ויציין במקום שכלות מנין אמות שילך הרי הוא מציין חוץ לתחום שאותן אמות שילך היו במישור ואותן אמות שנכנסו לתוך הגיא הן בשיפוע ואי אפשר לומר שיתן חבל בגיא משפתו אל שפתו וכנגד אמות שילך ימדוד על החבל וישים שם חוט המשקולת דהא כיון דגיא רחב יותר מנ' אמה אמרו חכמים שאין חבל מועיל שם דהא אפילו ע"י כלונסין אין מועיל למתוח עליהם חבל של נ' אמה מזה לזה אלא ילך למקום שיכוין ויבליע או יקדר: **ואם** אין יכול להבליעו. פי' אלא א"כ יצא חוץ לתחום או שהיה גיא מעוקם כדקתני בברייתא בגמ' [ע"ב]: **ואם** היה גיא מעוקם. פי' הקונטרס בלשון ראשון שהיה מדרונו משופע ונוח להלוך מקדרין כך שמעתי וקשה לי בה ולא פירש מה קשיא ליה בה ואומר ר"י דקשה ליה משום דבסמוך קאמר עלה לא שנו כלומר דמקדרין בגיא מעוקם אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל אם חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה פירוש מדלג כל השיפוע ואינו מודד אלא המישור שבתוך הגיא וא"כ הא דקתני מבליעו היכי משכחת לה כל זמן שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אכתי הוה מעוקם ומקדר ואינו מבליעו וכי החוט יורד כנגדו אין צריך להבליעו אלא מודדו מדידה יפה ומדלג כל השיפוע ומיהו לפי' זה מצינו למימר דלא שנו לא קאי אגיא מעוקם דמקדר כדפ"ה אלא ה"פ ל"ש דמבליעו או היכא דאינו יכול להבליעו דמקדרין אלא שאין החוט יורד כנגדו ואע"ג דאוקימנא דמבליעו היכא דניחא תשמישתא בגיא מעוקם דניחא תשמישתא טפי מקדרין ומיהו מדקתני בתוספתא אם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו נ"ל כלשון שני של הקו' שהגיא מתעקם והולך סביב העיר ואם יבלע מצד אחד יכול לטעות שצריך להיות צופה והולך כמה פעמים: **אין** אומרים יקוב את הכותל. פירוש שיעמיד כלונסות ארוכין מכאן ומכאן וימתח החבל מזה לזה להבליעו אלא הקילו חכמים לסמוך על אמידה בעלמא ואומדו כלבו והולך לו כדמוקי לה בדלא ניחא תשמישתיה וטורח לעלות על גביו ומיהו אם זקוף יותר מדאי עד שחוט יורד כנגדו אפילו אמידה אין צריך ומדלג כל שיפוע הכותל כדאמר שמואל בסמוך גבי גיא ודוקא גבי כותל והר הקילו היכא דלא ניחא תשמישו דאומדין משום דצריך לעלות על גביו כשרוצה להבליע וטירחא דמילתא טובא אבל גבי גיא (מעוקם) לעולם מבליע אף על גב דלא ניחא תשמישתא כל זמן שאין החוט יורד כנגדו כדאמר שמואל משום דאין טורח להבליע כולי האי:

היכא

מסורת הש"ס

א) לעיל לה:, ב) [ע' תוס' לעיל כג: ד"ה פשטיה דקרא], ג) לעיל כג:, ד) [גי' הערוך רבי אמי], ה) [גירסת הערוך אפסקימא יש מפרשין חבל שעושין אותו מן קליפת אילן של אגוז עכ"ל ופי' שכתב הערוך הייתי ע"כ לאיכא דאמרי מאי אפסקימא וכו'], ו) פי' מין גמי, ז) פרה פ"ג מ"ט, ח) סוטה ז., ט) [תוספתא פ"ד הי"ג], י) [מו: ד"ה יחזור], כ) [לעיל ד"ה מקדרין], ל) רש"ל גרס ור"ח כתב הגורס בשמועה זו ובידו חבל מדה הוא קרא הכתוב בספר זכריה אבל וביד האיש קנה המדה הוא ביחזקאל והגי' הנכונה פתיל פשתים בידו והכתיב וקנה המדה, מ) [שלשה דיבורים אלו הגיע ובלבד ואם שייכין למתניתין], נ) [שייך למתניתין].

◆

תורה אור השלם

1. אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: שמות כז יח
2. וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אִישׁ וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה: זכריה ב ה
3. וְהִנֵּה חוֹמָה מִחוּץ לַבַּיִת סָבִיב סָבִיב וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה שֵׁשׁ אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח וַיָּמָד אֶת רֹחַב הַבִּנְיָן קָנֶה אֶחָד וְקוֹמָה קָנֶה אֶחָד: יחזקאל מ ה

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' אר"י אמר שמואל ל"ש אלא כו'. נ"ב כאן ג' גרסות מלתיה דשמואל. ולישנא קמא לדרב יוסף. ולישנא בתרא לדרבה. ראשונה בקידור לבד ואחרונה בהבלעה לבד ואמצעית בשניהם. מלישנא בגיא לבד. אחרונה בהר לבד. ולשונה אף בהר (לבד) ושם אף בהבלעה נמצא בגיא ב' גבות ראשונה ואמצעית א' בקידור וא' בשניהם ובהר ב' אחרונה ואמצעית א' בהבלעה וא' בשניהם. שיטת ש"ע וטור. והכלל בקידור כי ראשונה כמותו לבד בהבלעה דגיא שהוא קל בעורת מכולם ושלישית בהבלעה דהר לבד שהוא חמור בעורת מכולם ואמצעית [*שניהם קידור והבלעה] דגיא לבד ופי' אב"ג למפרע אבל רש"י לא כתב כן אלא מילתא דרבה בקידור והבלעה [*דהר וכן] ש"מ כנגד [*רש"י וכן] כשעומקו של גיא מולך גם [*כן] רש"י [ושאר פוסקים] [*שמפרש] רק בהבלעה:

[*כ"ה בכת"י שעל גליון הגמ' שלו]

◆

מוסף רש"י

אם אינו יכול להבליעו. בחבל של חמשים אמה (לעיל לה.). **שמעתי שמקדרין בהרים.** לא מבליעו בחבל ארוך יותר מנ' דתנן אין מודדין אלא בחבל של נ' אמה, ולא מודד כל מדרונו כמות שהוא בחבל של חמשים בקרקע חלקה, דליכא תומרא טפי, אלא מודדי בחבלים קטנים של ארבע אמות ואוחזין בו ב' בני אדם כב' ראשי החבל, התחתון נותן ראש החבל כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו, ומשתכרין בכל ארבע אמות כשיעור חצי קומת אדם, ולשון מקדרין כמו נוקבין, דמשוה מדת ההר כאילו הוא נקוב במקום מעמד רגלי העליון ויוצא לבו במקום שרגליו עומדות עכשיו, וכשנותן החבל עכשיו כנגד מרגלותיו הוה ליה כאילו נותן אותו כנגד לבו בקרקע חלקה כלכך כל המודדין (שם) מקדרין. ענין נקב וחתך (ע"ז ג.). **ליטול חמשים.** שארכו יתר על רחבו, ולסבב חמשים. הנותרים דהוו להו שבעים אמות וד' טפחים מרובעין (לעיל כג: עי"ש בארוכה). **חבל המצרי.** עשוי מנורי דקל, מסיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו (סוטה ז:). **וקושרו למעלה מדדיה.** כדי שלא יפמטו בגדיה לארץ (שם).

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פ"ג מהלכות פרה הלכה כ סמג עשין רלב:
לא ב מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה יא:
לב ג מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה יא סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' שצט סעיף א:
לג ד ה מיי' שם הלכה יב יג טוש"ע שם סעיף ד ה:
ו [מיי' שם הל' יד]:

◆

לעזי רש"י

וודיל"א [וידיל"א]. קנוקנה. יונ"ק. אגמון.

◆

רבינו חננאל

מנא לן. אמר רב יהודה דאמר קרא ארך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים. אמרה תורה בחבל של חמשים אמה מדוד. ואקשינן האי קרא מיבעי לי' לטול חמשים ממאה של אורך וסבבם בחמשים האחרות כדי שיבא שבעים אמה ושירים על שבעים אמה ושירים. ודחי א"כ נימא קרא חמשים חמשים ומאי בחמשים שמעינן מינה תרתי. לא פחות ולא יותר. תנא פחות מפני כשנמתח נמתח הרבה ומוסיף המידה, ואם הוא יתר מחמשים אמה אינו נמתח הרבה וממעט במידת התחום. ירושלמי, מדת התחום [ארבעים] חבלים לא פחות שהוא נמתח ונשכר, ולא יותר שהוא נקמט מפסיד. הטורס בשמועה זו ובידו חבל מדה, הוא הכתוב בספר זכריה. אבל וביד [ה]איש קנה המידה ביחזקאל הוא. והגירסא נכונה והכתיב ופתיל פשתים בידו וקנה המדה והוא עומד בשער, ביחזקאל. חבל של אפספמא. יש מי שאומר גוז' א' הגה, ודיקלא דחד נבארא וליף. (א)פי' מקדרין, חותכין כדגרסינן איזהו עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב (ב)וקדור כמין ארובה, ועיקרו מגרדין מלשון גודו אילנא. ההוא לתרעי. פי' הקנה למוד בו מידת השער. תני רב יוסף ג' חבלים [הן]. של מגג לקשור בו את הפרה כדתנן בחבל של מגג כו'. והוא חלקי. של נצרים לסוטה, דתנן ואחר כך מביא חבל של מצרי וקושר למעלה מדדיה. חבל של פשתן למדידת התחום. מתני' היה מודד והגיע לגיא או לגדר וכו'. תנינא להא דתנו רבנן היה מודד והגיע מדידה לגיא, אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מבליעו, כלומר מעביר החבל על גביו, ואם לאו הולך למקום שפחת הגיא צר ומבליעו שם וצופה וחוזר למידתו. אם היה גיא מעוקם מקדיר ויורד. הגיע לכותל אין אני יקדיר את הכותל אלא אומדו והולך לו. ואי ניחא תשמישתיה מוד[ד]ו מדידה יפה. אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו שאין חוט משקולת יורד כנגדו.

א) מתיבת פי' מקדרין עד תיבת גודו אילנא שייך למטה אחר תיבת מקדיר ויורד.
ב) עיין בערוך ערך קד ב'.